

TÜRKİYE'DE 1954-57 DÖNEMİ İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ

Hamza Gökhan ERYILMAZ*

ÖZET

1954-57 döneminde Türkiye'de iktidar partisi olan Demokrat Parti en parlak dönemlerini yaşıyor olsa da ülkede yaşanan sıkıntılar sebebiyle muhalefet partileri ile güç birliği yapma ihtiyacı doğmuştur. 2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilen seçimde Demokrat Parti bir önceki seçimdeki oylarını %3,2 artırarak mecliste 503 koltuk sahibi olarak, en parlak dönemini yaşamaktaydı. Demokrat Parti en parlak dönemini yaşıyor olmasına rağmen 1954-57 dönemi bazı kimseler tarafından duraklama dönemi olarak nitelendirilmektedir. 1954 yılının Mayıs ayındaki seçimden sonra Kasım ayında da Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimleri yapılmıştır. Bu seçim sonucunda Demokrat Parti 33 bin, Cumhuriyet Halk Partisi ise 7 bin muhtarlık kazanmıştır. Demokrat Parti bu seçimde de ciddi oy alarak konumunu korumayı başarmıştır. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimlerinde bazı kesimler baskı yapıldığını iddia etmiştir. Demokrat Parti ülkede çıkan karışıklıklar sonucunda zor durumda kalmıştır. Bu sırada aynı zamanda Kıbrıs sorunu da oldukça karmaşık hal almıştır. 1957 yılında ülkede ekonomik sıkıntılar artmıştır. Ekonomik sıkıntılar öyle bir hal almıştır ki halk ekmek ve et bulamaz hale gelmiştir. 1957 yılında yapılacak seçimlerde üç muhalefet partisi güç birliği yapmaya karar vermiştir. Fakat bu karar uzun sürmemiş ve CHP iş birliği fikrinden vazgeçmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1954 Seçimleri, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, 1954-1957 Dönemi, İktidar-Muhalefet İlişkileri

GOVERNMENT-OPPOSITION RELATIONS IN TURKEY DURING THE 1954-57 PERIOD

ABSTRACT

Democratic Party which is a ruling party 1954-1957 period in Turkey .Although it was experiencing the most brilliant period in that time, there was a requirement to make alliances with opposition parties in the country. the Democratic Party increased its vote in the previous election by 3.2% and had 503 seats in the parliament in the election held on May 2, 1954 Although the Democratic Party was going thorough its brightest period, 1954-57 period was described by some as a period of stagnation.After the election in May 1954, the elections of the Mukhtar and the Elderly Delegation were held in November.As a result of this election, the Democratic Party won 33000 mukhtar and the Republican People's Party won 7000 mukhtar.The Democratic Party also managed to maintain its position by getting serious votes in this election.Some groups claimed that there was pressure on Mukhtar and Elderly Committee.As a result of chaos in the country , The Democratic Party had been in a difficult situation.at the same time the Cyprus

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Programı.
hamzagokhan11@hotmail.com

dispute has become quite complicated. subsequently, economic difficulties in the country increased in 1957. Due to economic difficulties, it was very hard to find bread and meat by the people.as a result of these events, the three opposition parties decided to join forces in the elections in 1957. but this decision was not implemented and the CHP abandoned the idea of cooperation with Democrat Party.

Keywords: 1954 Elektions, Democratic Party, Republican Party, The Period of 1954-1957, Power- Opposition Relations.

GİRİŞ

1954 – 1957 dönemi Demokrat Parti’nin en parlak dönemlerini yaşadığı zamanlarmış. Aynı zamanda bu dönemlerde iktidar ve muhalefet ilişkiler de en sert dönemlerinden birini yaşamaktaymış. Bu dönemden önce de 1950 – 1954 yılları arasında da iktidar ve muhalefet ilişkileri iyi değilmiş. Özellikle 1950 yılında Demokrat Partisi’nin Cumhuriyet Halk Partisi’nin yıllardır süregelen iktidarlığını bozması, ilişkilerin bozulmasına zemin hazırlamıştı. Cumhuriyet Halk Partisi 27 yılın ardından iktidarı terk etmek zorunda kalmıştı. Bu makalede 1954 - 1957 yılları arasında iktidar ve muhalefetin arasındaki ilişkiler anlatılmaktadır. Makalenin dört alt başlığı bulunmaktadır. İlk alt başlıkta 1954 genel seçim sonuçları hakkında bilgiler verilmektedir. 1954 seçimlerinde DP oylarını arttırmış ve daha fazla milletvekili koltuğuna sahip olmuştur. İkinci alt başlıkta Üçüncü Menderes Hükümeti’nin Kurulması ve Sonrasında İç ve Dış Politik Gelişmeler anlatılmaktadır. Bu döneme; Kıbrıs sorunu, 1954 yılında gerçekleşen kanun değişiklikleri, memurluk ile ilgili düzenlemeler, 1954 Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimi, muhalefetin DP aleyhine propagandalar düzenlemesi, ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar, 6-7 Eylül olayları, sıkı yönetim ve 19’lar hareketi damga vurmuştu. Üçüncü alt başlık Yeni Menderes Hükümeti ve İktidar – Muhalefet İlişkilerinin Sertleşmesi olmaktadır. Bu alt başlıkta; muhalefetin hükümetin istifa ederek, Menderes hariç bakanların çekilmesi konusunda verdikleri öneriler üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda o dönemde Menderes de muhalefeti komünistlik ile suçlamıştır. 1957 yılında gerçekleştirilen bütçe görüşmelerinde İnönü, Menderes ile yakınlaşma teşebbüsünde bulunmuş, fakat karşılık alamamıştır. Makalenin son bölümü sonuç bölümüdür. Tüm bu yaşanan gelişmeler iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkileri önceki dönemlere göre çok daha sert hale getirmiştir. Üç muhalefet partisi o dönemde güç birliği kararı verseler de bu karardan CHP vazgeçmiş ve güç birliği gerçekleştirilmemiştir.

1. 1954 Genel Seçim Sonuçları

Demokrat Parti’nin iktidarının ilk dönemi olan 1950’den sonra 12 Mart 1954 tarihinde X. Dönem milletvekili genel seçimleri için TBMM Genel Kurulu’nda seçimlerin yenilenme kararı aldı.(IX. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954) Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi seçim için 28 Mart 1954’te yoklama (temayül) yaptı. Sadece bu iki partiye adaylık için müracaat edenlerin sayısı 14.000 kişiydi (Cumhuriyet Gazetesi, 1954). DP Genel İdare Kurulu merkez yoklaması ile aday belirleme arzusundaymış. Yapılan müzakereler sonunda Genel Merkeze de kontenjan tanınmış. DP listeleri oluşturmaya çalışırken diğer taraftan da temel atma ve kurdele kesme törenleri düzenlemekteymiş. Bu törenler vesilesiyle iktidar geçmiş dört yılda yaptıkları icraatlara vurgu yaparak adeta bir gelecek tasavvuru çiziyormuş.

Demokrat Parti çıkış noktasında siyasetin demokratikleşmesi yönünde önemli bir adım atmıştı Onunla siyaset toplumsal bir karakter kazanmıştı. Şevket Süreyya Aydemir’in belirttiği gibi (Aydemir, 2000) Osmanlı-Türkiye toplumunda siyaset DP dönemine kadar halkın işi olmamıştı. DP siyaseti halka götürdü, halkın oyunu almak için onun ayağına gitti ve siyaseti erişilmez olmaktan çıkarmıştı. Nihayet, 2 Mayıs 1954 tarihinde liste usulü çoğunluk sistemi ile %86.6 katılımın olduğu, 9.095.617 seçmenin oy kullandığı seçimde şu sonuç alınmıştı:

Tablo 1: 2 Mayıs 1954 Genel seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları

[Seçim Sistemi: Tek Turlu, Listeli, Basit Çoğunluk]

Parti Adı	Alınan Oy	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	5.313.659	58,4	503
CHP	3.193.471	35,1	31
CMP	480.249	5,3	5
İşçi Partisi	910	0	0
Köylü Partisi	50.935	0,6	0
Bağımsızlar	56.393	0,6	0

Demokrat Parti 1950 seçimlerine göre oylarını % 3.2 arttırmış ve Meclis’teki 541 sandalyeden 503 tanesini kazanmıştı. CHP % 4.5 oy azalışıyla 31 milletvekili çıkarmış ve DP ile arasındaki makas açılmıştı.

CMP sadece Kırşehir’de CHP ise Sinop, Kars, Malatya, Tunceli, Erzincan’da birinci Parti olmuştu. Ayrıca DP ve CHP 64 vilayetin tamamında, CMP 40, TKP de 19 ilde seçime katılmıştı. Fakat eğer seçimde nispi temsil uygulaması olsaydı DP 281, CHP 211,

CMP 32, TKP 18 milletvekili kazanacaktı (Toker, 1966). Mehmet Barlas Türkiye’de Darbeler ve Kavgalar isimli kitabında “Turan Güneş 1954 seçimleri ile ilgili şöyle bahsediyor: ‘DP’nin liderlerini çileden çıkartan bir durumla karşı karşıyaydık seçim ertesinde... Rahmetli Menderes, 1954 seçimlerinde CHP’yi 30 milletvekiline indirip, zafer sağlamıştı. Ama aslında zafer o kadar büyük değilmiş. Yollar, barajlar yapılıyor, taban fiyatları veriliyor, bolluk yapılıyormuş.

Yani DP’nin Türkiye’deki en parlak dönemi 1950-54 arasında yaşamıştı. Oysa Menderes, bu günlere ne kadar zor gelindiğinin farkındaymış. 1950-54 arasındaki sorun, bolluğun bir önceki dönem gibi sürmeyeceğiymiş. DP’nin müthiş oy alması, CHP’nin de silinmesi gerekirmiş. Hâlbuki CHP yüzde 35 oy aldı. Rahmetli Menderes, bu oy oranını büyük bir üzüntüyle karşılamış. DP’li Milletvekili Fethi Çelikbaş’ın anlattığına göre “*Şakayı bırak, adamlar yüzde 35 aldı.*” Demişti (Barlas, 2000). Başvekil Adnan Menderes, gece geç vakit kendisini ziyaret eden ve seçimlerin neticeleri hakkında düşüncelerini soran France Presse Ajansı, United Presse Ajansı, Reuter Ajansı, Associated Press Ajansı, Le Monde, New York Times gazetesi muhabirleri ile diğer yabancı basın temsilcilerine şu beyanatta bulunmuştu:

“1950 seçimlerini partimizin kazanmış olması, memleketimizde demokratik prensiplerin bir zaferi sayılabilir. O tarihten beri partimizin dört yıllık vazife müddeti içinde, genç demokrasimiz hem gelişmek imkânını bulmuş, hem de iktisadî kalkınma sahasında mühim başarılar elde etmiştir. Şu anda 1954 seçimlerinin eskisinden daha büyük bir ekseriyetle partimiz tarafından kazanılmış olduğu anlaşılabilir bulunuyor. Bunun mânası, bütün devlet faaliyetlerine şâmil olmak üzere her sahadaki icraatımızın Türk Milletince tamamiyle tasvip edildiğidir. Bu meyanda partimizin Birleşmiş Milletler, NATO, Ankara Paketi, Türk - Pakistan anlaşması, çerçeveleri içerisinde gelişen dış politikasının da bir Millî Politika haline geldi.” (Ayın Tarihi, 1954) Seçim gecesinde ise DP Başkanlığından Anadolu Ajansı’na “*1954 Mebus seçimlerinin kafi neticeleri büyük ve asil milletimizin partimize karşı olan muhabbet ve itimadının ne derecelerde büyük olduğunu açıkça göstermektedir. Bu hal partimiz için emsali görülmemiş bir mazhariyet, teşkil ediyor. Bunun şükran borcunu ödeyebilmek ancak bu itimada layık olmakla mümkündür. Bu itibarla partimiz, şimdiye kadar olduğu gibi önümüzdeki dört yıllık iktidar devremiz esnasında da tam bir hulûs ile ve beşer takatinin üstünde çalışarak şükran borcunun ödenmesini en kutsi bir vazife saymaktadır. Seçimlerin katî neticesi ile mazhar olduğu muhabbet ve itimat karşısında şükran duygularının muhterem umumî eskârımıza bu suretle arzını,*

Demokrat Parti Başkanlığı Anadolu Ajansından rica etmektedir.” (Aydın Tarihi, 1954) şeklinde bildiri göndermişti.

DP’nin 1954-57 arasındaki ikinci iktidar dönemini Cem Eroğul Duraklama Dönemi şeklinde ifade etmektedir (Ertuğrul, 2013). Seçim başarısından oldukça etkilenen Adnan Menderes, kendine karşı DP içinde ve üniversitelerde beliren muhalefete karşı tedbirler almaya başlayınca CHP bunu fırsat bilerek iktidar aleyhine sistemli bir kampanyaya girmiştir (Karpas, 2015).

Bu dönemde DP iktidarına karşı yavaş yavaş ordu içerisinde çeşitli gruplarda bir hareketlenmenin başladığını da görmekteyiz. Bunun ilk belirtilerini Dündar Seyhan’a ait olan ilk anılardan görüyoruz. Seyhan, 1954 sonbaharında ihtilal düşüncesi içinde nasıl hareket ettiklerini şöyle açıklamıştır: *“1954 sonbaharının bir Pazar gecesinde Tuzla Uçaksavar Topçu Okulu’nda nöbetçi amiriydim. Okulda her nöbetçi kalışında Orhan Kabibay, evi okul lojmanlarında olduğu için, akşam yemeğini benimle beraber yedi. Sohbet eder, dertleşir, geç vakitlere kadar otururduk. O akşam gazinoda beraberce sucuklu yumurta yerken, bir taraftan da her zaman ki gibi memleketin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarma çarelerini tartışıyorduk. Yalnız o akşam değil, ondan evvelki münakaşalarımız da her zaman aynı sonucu vardığımızı açıkça hissediyorduk. Evet, ikimiz de artık ihtilalden başka bir çare göremiyorduk. O gece ilk defa Kabibay’la ihtilali konuştuk... İkimiz de akıbetimizi biliyorduk. Fakat Türkiye için yapacağımız başka bir şey kalmamıştı* (Öymen, 1986).

2. Üçüncü Menderes Hükümeti’nin Kurulması ve Sonrasında İç ve Dış Politik Gelişmeler

14 Mayıs 1954 tarihinde X. Dönem birinci yasama yılı başlamış ve Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan’da Meclis Başkanı seçilmiştir. Ardından siyasi teamül gereği Menderes istifasını sunmuş ve Celal Bayar tarafından tekrar Menderes yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Üç gün içinde kurulan yeni ve üçüncü Menderes hükümetinin programı 24 Mayıs 1954 tarihinde okunmasının (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954) akabinde iki gün sonra yapılan güven oylamasında 491 kabul oyu ile güven oylaması aldı (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954). Güvenoyu aldıktan sonra Menderes, ilk iş olarak ABD’ye dört günlük bir kısa ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin amacı Amerika’dan alınan dış yardımın miktarını arttırmak ve ikinci iktidar

dönemine hızlı bir giriş yapmak olmuştur. Fakat yardım miktarı istenen seviyede olmamış, Amerikalılar Menderes’e 300 milyon dolar kredi yerine 30 milyon dolar hibe etmişlerdir. Sıkıntılı bir döneme girildiğini Türk heyeti, Washington dönüşü anlamıştır (Birand, vd., 2016). Daha sonra Almanya ile resmi görüşmeler başlamış ve 21 Aralık’ta ticari anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Almanya Türkiye’ye 45 milyonun özel kuruluşlara ayrılması kaydıyla 225 milyon mark yatırım kredisi açmayı kabul etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1954).

Balkan politikaları açısından ise bu dönemde Kıbrıs sorunu yüzünden Yunanistan ile Stalin’in ölümünden sonra da Yugoslavya ile ilişkilerin soğuduğunu görüyoruz. Fakat DP Yugoslavya ile ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik çaba sarf etmiştir (Vatan Gazetesi, 1955). Ortadoğu’da ise bu dönemde Mısır’ın başını çektiği İngiliz aleyhtarlığı tezlerini savunan ülkeler ile Türkiye’nin tezlerinin çatışması söz konusuydu. DP hükümetinin büyük çabaları sayesinde Ortadoğu bölgesinde Batı siyasetine yakın yeni bir pakt; Bağdat Paktı gerçekleşmişti ve bu pakt ile Türkiye dış politikada büyük başarı kazanmıştı (Zafer Gazetesi, 1956).

İç politikada 30 Haziran 1954’te çıkarılan bir kanunla (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954) Kırşehir ili ilçe haline getirilmiştir. Şüphesiz bu bir kanunuymuş. Böylece DP ikinci iktidar dönemine İnönü’nün kalesi Malatya’yı ikiye bölerek, Adıyaman ilini kurarak sonra da muhalif Osman Bölükbaşı’yı meclise gönderen Kırşehir’i ilçe haline getirerek başlamış. Bu kanun görüşmelerinde Mecliste söz alan Osman Bölükbaşı: *“Zulmetmek hakkı iktidarın olursa, hakaret hakkını da bize çok görmeyin. Kırşehir faciasını yüreklerimizden silmeye imkan yoktur. Görülüyor ki arkadaşlar; hükümetin tasarısını makul ve meşru gösterecek hiçbir sebep ortada yoktur. Kırşehir’e yapılan bu muamele bir intikam hissinin ifadesidir. Vilayeti kaldırdınız bizi de kaldırın da zulmünüz tamam olsun...”* (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954) değerlendirmesinde bulunmuş, Menderes ise: *“Kırşehir faciası diyorlar eğer memlekette ilçe kalmak bir facia ise, hemen söyleyeyim ki; memleketimizde halen 500 ilçe vardır. Onlarda bu hale göre facia içindedirler. Bunlar iktisadi ve coğrafi zaruretler yüzünden olmuştur”* (Erer, 1963) şeklinde cevap vermiştir. Yine 30 Haziran 1954 günü toplanan Meclis’te Milletvekili Seçim Kanununda değişiklik yapılmıştır (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954). Bu değişikliklere göre:

1. Bir siyasal partiye başvurup adaylığı reddedilen kişi o seçim döneminde bir daha aday olamayacakmış.

2. Memurlar artık aday olabilmek için seçimden altı ay önce istifa etmek durumundaymışlar.
3. Bundan sonraki seçimlerde artık siyasi partiler karma liste yapamayacakmış.
4. Radyo siyasi partilere kapatılacakmış.

Kanunla ilgili en büyük eleştiri, muhalefette iken DP’nin radyodan yararlanmayı demokrasinin olmazsa olmazı olarak görmesiydi. Ayrıca kanundaki en önemli detay ise radyonun hükümet propagandasına açık olmasıydı (Cumhuriyet Gazetesi, 1954).

Toplumda tek parti döneminin saygın mesleği olan ve önemli bir sınıf haline gelmiş memurluk ile ilgili iktidar bir takım düzenlemeler yapmış, memurların emekliliğe sevk edilebilmesi için geçerli süreyi 30 yıldan 25 yıla indirmiş, memurların itiraz hakları da ellerinden alınmıştır. 21 Haziran 1954’te yapılan değişiklikle ise Yargıtay, Danıştay, Sayıştay üyeleri ile profesörler de bu hükme dahil edilmiş 5 Temmuz’da yapılan düzenleme ile de emekliliğe sevk için belli bir süre hizmet görmüş olma şartı bütünü ile kaldırılmış (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954), bundan böyle herhangi bir resmi kuruluştaki görevli olan bir memurun çalışma süresine bakılmaksızın işten atılma durumu söz konusu olacaktı. Bu azil kanununun bir sonucu da üniversitede özerkliğin kalkmasıydı (Eroğul, 2013). Kanununun ikinci maddesinde Milli Eğitim Bakanı ilgili üniversite senatosunun görüşünü alarak istediği üniversite üyesini işinden atabilecekti.

Bu dönemden haliyle gazeteciler ve basında etkilenecekti. Ağır para ve hapis cezaları peşi sıra gelmekteymiş. Bunların başlıcalarına değinecek olursak; Bedii Faik’in tutuklanması, Hüseyin Cahit Yalçın’ın 80 yaşında cezaevine konması ve Nihat Erim’e para cezası verilmesini sayabiliriz (Birand, vd., 2016).

1954 yılının Kasım ayında ülkede Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimi yapılmış (Cumhuriyet Gazetesi, 1954) 8 Kasım 1954 tarihinde tasnifi biten muhtarlık seçimleri sonucunda DP 33 bin, CHP 7 bin muhtarlık kazandı (Erer, 1963). Ulus Gazetesi seçimlerde baskı yapıldığını iddia etmiştir. Seçimlerden sonra 15 Kasım 1954 tarihindeki Meclis toplantısında İnönü, öncelikle Kırşehir’in ilçe yapılmasına atıfta bulunmuş: “*Bir kasaba halkına reyinden dolayı ceza tertip edilmesi Ortaçağ’da yapılan işlerdendir. Kırşehir vilayeti merkezinde 74 veya 76 muhtarlık vardı. Kırşehir’in siyasi hüviyetini biliyorsunuz; bunların çoğu muhalifiler. Bu seçim neticesinde Kırşehir’de iki muhtarlık bağımız olarak kalmış, kalanların hepsini DP kazanmıştır. İnsaf edin arkadaşlar...*” “*Merzifon’da hükümet, linyit kömürü dağıtıyor, muhtarları çağırıyor, köyünün veya şahıslarının kömür*

alabilmeleri için CHP’den istifa etmelerinin lazım olduğunu söylüyorlar.” (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954) şeklinde konuşmuştur. İnönü konuşmasına devam ederken seçmenlere önceden dağıtıldığını iddia ettiği mühürlü zarflardan bahsetmiştir. Bunlar sandığa atılırken sandıkta alınmış olan mühürlü zarfın iade edildiğini belirtmiş, fakat elde vesika olmadığı ve tevatür olduğunu da söyleyip bunu bir şikayet mevzuu yapmaya kanunen imkan olamazdı diyerek başvekil Menderes’i kızdırmıştır. İnönü 1946 seçimleri ile ilgili ise Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ’a cevap vermiş: “1946 seçimi bizim tek dereceli seçime girdiğimiz ilk tecrübedir. Tasavvur ediniz 1946 yılında bir hücreye girip rey vermek usulünü bu memlekette bilen yoktu... 1946 seçimi için seçilenlerden büyük bir çoğunluk doğru olarak seçilmiş ve meşru olarak vazife görmüştür. VIII. Büyük Millet Meclisinin hukuki vaziyeti, itibarı ve meşruiyeti üzerinde söylenen sözler kamilen çürümüştür.” (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954) Değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu sözlere oldukça sinirlenen Menderes İnönü’ye şu cevabı vermiştir: “İsmet İnönü kah melekane, kah peygamberane bir üslupla kah profesyonel bir caninin soğukkanlılığıyla konuşuyor. Biraz evvelki konuşmasıyla paşa 1946 seçimleri üzerine sünger çekiyor... Gözüme bak Paşa, gözüme bak! Senin kazip şöhretinden çekinecek, korkarak kimse yok burada... 1946’daki cinayetinin cezasını çekeceksin. Adaletin eli yakandadır.” (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954) Başvekil Menderes yine İnönü’nün söylediği mühürlü zarf sözlerini ise kızgın bir şekilde bunlar ne biçim laf, bunlarla meşgul olacak vaktimiz ve ihtiyacımız yok. Bu söyledikleri kendi zamanlarında olurdu diyerek sert bir cevap verdi. Bu ve bunun gibi tartışma ve polemikler bizlere İnönü’nün Menderes için kullandığı taktiği göstermesi açısından önemlidir. Yani önce tahrik et, çileden çıkar sonra hata işlet ve hatalarını sürekli yüzlerine vur. Muhalefetle mücadele sertleştikçe DP’de sertliğini arttırıyor. Eleştiriye kapalı bir hal alıyormuş.

Birinci Yasama yılı sonunda muhalefet vekilleri tüm ülkeye dağılacak adeta bir seçim varmış gibi DP aleyhine propaganda yapmışlardı. Hükümet ise bir bildiri yayınlayarak suni buhranlara asla müsaade edilemeyeceğini ilan etti (Zafer Gazetesi, 1955). İnönü ise bu bildiriye karşı sert bir cevap vererek hükümeti istifaya davet etti (Ulus Gazetesi, 1955). Bu dönemin dikkat çeken olaylarından birisi de, 12 Ağustos 1955 günü CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek’in Zonguldak’ta yaptığı konuşma sonrası Karadeniz gezisi sırasında Sinop’ta bulunurken tutuklanarak İstanbul’a getirilip, Paşakapısı cezaevine

konmasıymış. Gülek, bir gün sonra mahkeme tarafından tahliye edilse de ana muhalefet partisinin Genel Sekreterinin tutuklanabilmesi üzerinde düşünülmesi gerekli bir olaydır.

DP’yi zor durumda bırakan en önemli durum her geçen gün etkisini arttıran ekonomik sıkıntılarmış. İlk dönemde tarımda gerçekleştirilen büyük hamle sayesinde milli gelir arttığından gözle görülür bir bunalım ortaya çıkmamış. DP döneminde şehir nüfusunun hızla artarak sosyal yapının hızla değişiyor olması tarım ve köylünün ihtiyaç ve isteklerine göre biçimlenen DP programı ve düşüncesi artık şehirlerde baş göstermeye başlayan meseleleri karşılayacak durumda değildi (Karpat, 2015). Ayrıca ikinci iktidar döneminde olumsuz hava şartları sonucu tarım ürünlerinin düşmesi, ihracat olanaklarının daralmasına sebebiyet vermiş, bununla bağlantılı olarak hükümet ithalatı da kıstırmıştı. Tüm bunlar mal ve emtia fiyatlarını arttırmış ve karaborsa kendisini göstermiştir. Hükümet kara borsa ve kaçakçılık cezalarını arttırmış Milli Korunma Kanunu sert bir şekilde uygulanmaya başlamıştır (Akşam Gazetesi, 1955). Bu dönemde bu olumsuz sürecin geçici olduğuna halkı inandırmak için çaba sarf eden iktidar, kalkınmanın artarak devam edeceği algısını yerleştirmek için temel atma ve kurdele kesme törenlerine devam ediyordu. Çünkü kalkınma tabii özellikle iktisadi kalkınma, DP’nin estirmek istediği milli seferberlik rüzgârının en itici güçlerinden biriydi. Bu tarz propagandayı siyasal hayatımızın bir özelliği haline getiren kuruluş Demokrat Parti’dir (Eroğul, 2013).

Bu sırada iyiden iyiye karmaşıklığa doğru yol alan Kıbrıs sorunu ve adanın geleceği de iç politika açısından da en önemli gündem maddesi haline gelmişti. Yunanistan Ağustos 1954’te adayı ilhak için BM’ye başvuruda bulunmuştu. İlişkilerimizin gergin olduğu Arap ülkeleri ile de samimi ilişkiler kurmaya başlayan Yunanlılar ülkelerinde ve Kıbrıs’ta sürekli gösteriler düzenleyip yayınlar yayınlamaya kamuoyunu kendilerine kulak vermeleri için çaba sarf ediyormuş. Fakat İngiltere’nin bu girişimlere karşı olumlu yaklaşmaması sonucu BM nezdinde ki girişimlerinden Yunanlılar başarısız olmuş. BM’nin 1955 çalışmaları yaklaşıncı adanın geleceği tekrar gündeme geldi. Bunun sonucu Yunanlara, Türklerin de ada da hakları olduğunu göstermek isteyen İngiltere bu iki ülkeyi konferans için Londra’ya davet etmiş. Konferans 26 Ağustos 1955 tarihinde başlamış. Türkiye adanın kendisine verilmesini istiyormuş. Yunanistan ise Enosis’te yani Kıbrıs’taki Rum-Ortodoks çoğunluğunun Yunan anavatanına bağlanma talebinde ısrar ediyormuş. Günler geçtikçe propagandalar yoğunlaşıyormuş. 6 Eylül günü İstanbul Ekspres gazetesi büyük manşetlerle Atatürk’ün Selanik’teki evine Yunanlılar tarafından bomba atılarak hasara uğradığını yazmış (İstanbul Ekspres Gazetesi, 1955). Bugün bile

kimler tarafından tertip edildiği tam anlamıyla bilinemeyen 6-7 Eylül olayları Türkiye’nin uluslararası arenada saygınlığına ve Kıbrıs konusundaki haklı tavrına zarar vermişti.

Hadise öğleden sonra başlamış saat 19:00 civarında nümayiş manzarasından tahrip durumuna geçmiş, saat 22:00’de de ordu işe müdahale etmiş askeri birlikler her tarafta hadiseleri bastırmaya çalışmış, gece yarısı örfi idare ilan olunmuş fakat hadiseler sabaha karşı bastırılabilmişti (Erer, 1963). Tarihimizde halen aydınlığa kavuşmamış olaylar arasında olan 6-7 Eylül olaylarında gayrimüslim vatandaşlarımız İstanbul’u terk etmiş ayrıca olayların görüldüğü illerde sıkıyönetim ilan edilmiştir (Vatan Gazetesi, 1955). Mükerrerem Sarol hatıralarında bu olayla ilgili şöyle bahseder: “*İstanbul vilayet merkezinde Adnan Bey’i çok perişan, çok üzgün, çok meyus, çok sıkıntılı gördüm. O güne kadar hiç onu böyle perişan ümitleri kaybolmuş görmemiştim* (Sarol, 2014).” Gazetecilere yaklaşık bir saatten fazla izahat veren Menderes bu hareketin tarihimiz için bir yüz karası bulunduğunu, hadisenin içinde mutlaka bir yabancı parmağı olması lazım geldiğini, medeni Türk milletinin bhusus İstanbul halkının böyle görülmemiş bir tecavüz hareketinde asla bulunmayacağını, hadisenin geç başlaması dolayısıyla askeri birliklerin zamanında hareket edemediklerini detaylı bir şekilde izah etmiştir (Erer, 1963).

TBMM görüşmeleri sırasında 6-7 Eylül olayları ile ilgili iktidar muhalefetin getirdiği meclis araştırması açılmasını teklifini reddederken, İçişleri Bakanı Namık Gedik 10 Eylül’de istifa etti. Yine de Kıbrıs konusu Türkiye adına ABD ve İngiltere’nin desteğiyle BM Genel Kurulu 1955 yılı gündemine de alınmamış. 6-7 Eylül hadiseleri beş seneden beri DP içinde bulunan tesanütü yıkan ilk hadise oldu (Erer, 1963). O yıllarda Türkiye ile ilgili İngiliz raporlarında şu şekilde bahsedilmiştir : “*6-7 Eylül olayları Türkiye’nin Batılı bir devlet olma yolunda meydana gelen önemli olaylardan biriydi. Bu olaylar, Türk halkının yumuşak başlılığına ve devrimden bu yana merkezi hükümetin otoritesinin gittikçe yayılmış olmasına rağmen, ülkenin halen daha Batılı demokrasilerin ulaştığı seviyeden ne kadar uzakta olduğunu gösterdi* (ed. Kasapsaraçoğlu, 2015).”

Sıkıyönetim altı ay uzatıldıktan sonra Meclis tatile girmiş 19 Eylül’de sıkıyönetim komutanlarının emriyle Ulus gazetesi süresiz, Hürriyet ve Her Gün gazeteleri ise on beşer gün süreyle kapatılmıştır.

24 Eylül 1955 tarihinde yapılan İl Genel Meclisi seçimlerinde DP katılım az olmasına rağmen başarı kazanmıştır (Zafer Gazetesi, 1955). 1954 seçimlerinde milletvekili sayısının artmasından ötürü büyüyen DP grubunda disiplin sağlamak parti içinde büyük

bir sorun haline gelmişti. 18 Ocak 1955’te dört DP milletvekili bir rapor hazırlayarak hükümetin iktisat politikalarını açıkça eleştirmişlerdir. Bakanlar grup toplantılarında şiddetli bir şekilde eleştiriliyor il ve ilçe kongreleri son derece sıkıntılı geçiyordu. 15 Nisan 1955 tarihinde ise Fuat Köprülü Dışişleri Bakanlığı’ndan ayrılıyordu. Menderes 10 Mayıs 1955’te grupta yaptığı konuşmada: “*Diyorlar ki Fetih Çelikbaş arkadaşımız parti içinde muhalefet edenlerin başında bulunuyormuş, bilmiyorum ve tahmin de etmiyorum* (Cumhuriyet Gazetesi, 1955).” Dedi. Menderes Meclis’te Fethi Çelikbaş’ın önünden geçip selam vermemesine ardından da: “*Bundan sonra sizinle kürsülerde görüşeceğiz, elbet görüşeceğiz hem de anladığımız dilden.*” diyen Çelikbaş’ın yaramaz çocuk edasına Menderes kızmak yerine gülmüş güvenle etrafına bakınarak söz istemiş tatlı, sıcak, inandırıcı bir sesle konuşmuş, grup tek bir insan olmuş Genel Başkanlarını dinlemiştir (Sarol, 2014).

DP içinde daha sonra 19’lar hareketi olarak adlandırılacak 19 DP milletvekili basına ispat hakkının tanınmasıyla ilgili bir önerge imzalamıştı. İmzaları geri çekmemekte direnen bu milletvekilleri ile ilgili ihraç süreci işlemeye başlamıştı. Bu milletvekilleri partinin yüksek haysiyet divanına sevk edildi. Dokuz tanesi ihraç edilmişti. Aslında parti yönetiminin divanın verdiği karara dönük amacı bir gün sonra toplanacak DP dördüncü büyük kongresinde bu muhalif hareketi kendi arasında bölmekmiş. 19’lar bu dokuz ihraçla istenen amacın farkına vardı ve diğer kalan on milletvekili de partiden istifa etmiş. Böyle bir ortamda gerçekleşen DP dördüncü büyük kongresinde Parti Genel Başkanı ve Başvekil Adnan Menderes bu 19’lar hareketi için şunları söylemişti: “*Her sabah uyanınca sırtımızda hıyanetin hançerini mi hissedeceğiz? Mebus seçildikten sonra partiyi tekmeleyenlere karşı elbette tedbir bulacağız. Şunu arz edeyim ki mesele ispat hakkı değildir. Bunu sadece bayrak yapmak istiyorlar* (Zafer Gazetesi, 1955).” Kongrede Menderes ile her geçen gün anlaşmazlığı artan Fuat Köprülü’nün Genel Başkan’dan sonra en çok oy alan üye sıfatıyla Genel İdare Kurulu’na girmesi parti içi muhalefetin etkinliği açısından önemli bir göstergedir.

Kongre sonrası 30 Ekim’de yapılan Grup Başkanlığı Seçiminde Genel Merkez’in adayı olan Tevfik İleri yerine Burhanettin Onat DP Meclis Grubu Başkanı seçilmiş. 13 Kasım 1955 tarihinde ise Belediye Seçimleri gerçekleştirilmiş CHP ve CMP daha önce almış oldukları karar neticesinde seçimlere katılmamışlar. DP’nin oy kaybıyla neticelenen seçimlerde 8 vilayette müstakil adaylar, 2 vilayette de Köylü Partisi adayları kazandılar (Cumhuriyet Gazetesi, 1955).

Kongreden sonra bir milletvekillinin katılımı ile sayıları 20 olan ve partiden ayrılanlar 19 Kasım 1955 günü Hürriyet Partisi adında yeni bir parti kurdular. Menderes bu yeni partiyle ilgili bizim 20’lerle fikir değil mizaç ihtilafımız vardır. Yeni partileri hayırlı olsun. İnşallah söz ve hareketlerini daima memleketin hareketleri ile telif ederler (Erer, 1963) diye beyanda bulunmuştur.

3. Yeni Menderes Hükümeti ve İktidar-Muhalefet İlişkilerinin Sertleşmesi

Tarihler 22 Kasım 1955’i gösterdiğinde DP’nin yapmış olduğu grup toplantısında Demokrat Parti milletvekilleri; bakanları ve hükümeti sert bir şekilde eleştirmişti. Sonuçta hükümetle ilgili grupta gensoru açılmasına karar verilmişti. Bağdat Paktı toplantısı sebebiyle Irak’ta bulunan Menderes’in olmadığı bu grup toplantısından bir hafta sonra yapılacak gensoru görüşmelerinin çok sıkıntılı geçeceği belliydi. 29 Kasım’da DP iktidarının en hareketli ve de en sıkıntılı grup toplantısı yapıldı. Önce Ticaret daha sonra Maliye ve en sonda Dışişleri bakanları derken tüm bakanlar çekildiler. Menderes’in istifadan başka çaresi kalmamıştı. O sırada Mükerrerem Sarol Menderes’e: “*Sen alelade bir başvekil değilsin. Bu memleketin kaderine el koymuş bir adamsın. Bu partinin başkanısin. Zaten CHP dışarıda senin yuvarlanmanı bekliyor. Millet seni telin eder, millete karşı borcun var, gidemezsin, in aşağı ve şahsen itimat talep et*” (Birans, vd., 2015). Dedi ve Türk siyasi hayatına daha sonraları “**Sarol Formülü**” olarak geçecek bu formül sonrasında söz alan Adnan Menderes “*Şahsım adına ve kendim için sizden itimat istiyorum. Arkadaşlarım beni diktatörlükle itham ettiler. Benim sizin karşınızda diktatör olmama ihtimal var mıdır? Sizin kudretiniz o kadar büyüktür ki şu an da istesenez Anayasayı bile değiştirebilirsiniz. Ben sizin bu büyük kudretiniz karşısında nasıl diktatörlük yaparım. İşte misalini verdiniz. Bir anda kabineyi istifa ettirdiniz. Fakat bana olan itimadınızı devam ettirirseniz muhalefeti de sevindirmemiş olursunuz*” (Erer, 1963). şeklinde konuşmuştur.

Böylece iki önerge verilmişti. Birincisi hükümetin toptan istifasını, ikincisi ise Menderes hariç bakanların çekilmesini istemişti. Önergeler oya konmuştu. Birincisi reddedilirken, ikincisi ise kabul edilmişti. Böylece hükümet düşerken, sadece başvekil güvenoyu almış oldu (Cumhuriyet Gazetesi, 1955). Kimine göre o gün Menderes siyasi hayatının sırat köprüsünden bu şekilde geçmemiş olsaydı belki de altı yıl sonra hayata gözlerini dar ağacında kapamayacaktı.

Bulduğu formülle Menderes’i kurtaran adam olan Mükerrerrem Sarol daha sonra partiden ihraç edilmişti. Menderes bu hususla ilgili Sarol’a şunları dedi: *“Doktorum, seni partiden çıkardılar, sen benim cins atımdın, seninle kilometreleri yutuyorduk, uçuyorduk. Ama atı yaraladılar. Düştüük. Ben seni iyi oluncaya kadar bekleyemezdim, bana katır getirdiler. Ben hedefe gitmeye mecbur, mahkum bir insanım. Türk milleti benim bu ömür içinde hedefe ulaşmamı bekliyor. Ben artık millete nikahlıyım. Ben yalnız Mükerrerrem’in arkadaşı değilim. Beni mazur göreceksin.”* Demirkırat’ın süvarisi artık yalnız başınaydı, kabinesini kurtlar sofrasında feda etmiş sadece kendisi kurtulmuştu (Birand, vd., 2016).

Celal Bayar hükümeti kurmakla yeniden Adnan Menderes’i görevlendirmişti. Fakat yeni kabine çok kolay kurulmamıştı. Muhalefet ise bu durumu çok iyi kullanıyor Hüseyin Cahit Yalçın: *“Düşen bir kabine değildir. Bir zihniyet düşüyor. Bir felaket sona eriyor.”*(Ulus Gazetesi, 1955) *“Hala bir kabine kuramayan bir başbakan çekilmelidir.”*(Ulus Gazetesi, 1955) Diye yazılar yazmaya başlamıştır. Bu arada kabine kurmak ile ilgili sıkıntı devam ederken DP milletvekilleri Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın verdiği yemekte grubun isteklerini ve düşüncelerini kendisine bildirmişler. Bu isteklerden bazıları anayasanın tadil edilmesi ve çift meclis isteminin süratle kabulü, 1936’dan bu yana çıkarılmış olan antidemokratik kanunların çıkarılması, hayat pahalılığı ile mücadele, gazetecilere ispat hakkının verilmesi ve üniversitelerde özerklik gibi isteklerdi (Cumhuriyet Gazetesi, 1955). Nihayet 9 Aralık 1955 günü yeni hükümet 11 günlük bunalımdan sonra kurulmuştu. Hükümet programında Genel Seçimlerden önce yapılacak anayasa değişikliği, ispat hakkı, denk bütçe, devlet yatırımlarının bir plana bağlanması, kara borsa ile mücadele, seçim kanunlarında yapılan son değişikliklerin kaldırılması gibi düzenlemeler vaat ediliyormuş. Bu görüşmelerde Menderes ve İnönü Meclis’te çatışmışlardı. İktisadi kalkınmadan şikâyet eden İnönü’ye Menderes: *“Paşa, vatan senden davacıdır.”* diye cevap vermiş, İnönü ise hala baş sorumlu olan Menderes’in hükümetin başında olmasının hata olduğunu söylemiş: *“Bay Adnan Menderes hükümetin başında kalırsa, daha büyük bir felaket olacaktır.”* *“Muhterem arkadaşlar biz ciddi bir rejim buhranı ile karşı karşıyayız.”* (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1954).”Şeklinde konuşmuştur. DP grubundaki isyan adeta CHP’yi uyandırmıştı. İktidar muhalefet çizgisinde bu dönemde İnönü’nün sert muhalefetine karşılık, sert tedbirler alan bir hükümet varmış. Oysa 1955 yılının bahar aylarında siyasette adeta bahar rüzgarı esiyormuş. Parlamento gerginliği Ankara Palas Balolarında erimeye başlamıştı. Yine o günlerden bir bahar gecesi İnönü’nün damadı Metin Toker’in anlattıklarından hareketle,

Ankara Palas’taki bir balo sonrasında İnönü’yü Pembe Köşk’e bırakan Menderes ile samimi bir pozda kol kola yürüyen ikili birbirlerine iltifat etmiş İsmet İnönü Menderes’i evine davet etmişti. Bu bahar havası New York ziyaretine giden Kasım Gülek’in gazetecilere: “*Biz dünyaya karşı birbirimizi kötülecek insanlar değiliz, hepimiz Türk’üz*” (Birand, vd., 2016) diye beyanat vermesi ile devam etmiş, bu beyanat başta Menderes ve DP’de memnuniyet verici bir açıklama olarak görülmüştür. Türk siyasetinin doğası gereği bu olumlu atmosfer kısa sürmüştü.

10 Şubat 1956 tarihinde Meclis’te muhalefetin sözlü sorusuna verdiği cevap sırasında Menderes, muhalefeti komünistlikle, vatani dışarı jurnallemeyle suçluyordu (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1956). Bu süreçte iktidarın ve muhalefetin her geçen gün soğukkanlılığını yitirdiğini görüyoruz. Meclis Genel Kurulu’nda başta 6-7 Eylül olaylarından tutunda pek çok hususta sert tartışmalar ve kavgalar söz konusu olmuştu. Vekiller birbirlerine utanmaz, sarhoş, asker kaçağı gibi ifadeler kullanmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 1956). Menderes Karabük’te yaptığı konuşmada muhalefeti şeamet tellallığı - her olayı kötü ve sıkıntı yapacak biçimde yorumlayıp, dile getirmek- yapmakla suçladı (Tan Gazetesi, 1956). Siyasetin havasının bu şekilde olması Menderes’in avantajına dönmüş, DP grubu Menderes’in etrafında kenetlenmişti. Menderes’te grubunu arkasına alarak muhalefete karşı sert bir politika izlemeye başlamıştı. Bu arada Nisan 1956’dan itibaren DP Genel İdare Kurulu’nun kabine ile birlikte Çankaya’da toplantılar yapmaya başladığını görüyoruz. Bu da cumhurbaşkanı Bayar’ın ülkedeki gelişmeleri yakından takip ettiğine, sorunların çözümünde parti-hükümet uyumuyla netice almak istediğine işarettir.

Dördüncü Menderes Hükümeti’nin programında yer almasına rağmen tavsiye usullerinden vazgeçilmemiş 16 yargıç emekliye sevk edilmişti. Basın ile ilgili ise 7 Haziran 1956 günü kabul edilen iki yasa ile basın aleyhine alınmış tedbirler daha da arttırılmıştı (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1956). Sendikalar ve üniversitelere karşı da baskının artarak devam ettiği bu dönemde muhalefette iken grev hakkını vaat eden DP, artık sendikal faaliyetlere bile olumsuz bir tavır sergilemekteymiş.

27 Haziran 1956’da kabul edilen “Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun” ile kapalı toplantılarda o yerin en büyük mülkiye amirinin iznine bağlanmıştı. Siyasi partilerin seçim propaganda dönemi dışında açık hava toplantıları da tertip etmesi yasaklandı (X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi, 1956). Çaresiz kalan muhalefet bu kanuna tepki dolayısıyla Meclis’i terk etti. Aynı günlerde Fuat Köprülü ikinci defa

Dışişleri Bakanlığı’ndan istifa etti. Muhalefetin Meclis’i boykotu çok uzun sürmemiş, 11 Temmuz’daki oturuma katılan üç muhalif partiye Menderes: “*Tıpış tıpış döndüler*” değerlendirmesinde bulunmuştur (Zafer Gazetesi, 1956).

İnönü 1957 yılı bütçe görüşmeleri döneminde Menderes ile yakınlaşmaya teşebbüs etse de Menderes başta kendi grubu ve hükümetin tavrı karşısında buna karşılık vermemiştir. CHP Parti Meclisi de 27 Mayıs 1957’de yayınladığı bildirisinde bu yumuşak tutumun yararsızlığından bahsetmiştir. 1957 yılında ekonomik sıkıntıların devam etmiş, Ocak ayı başında İstanbul’da halk ekmek ve et bulamamıştı (Yeni Sabah Gazetesi, 1957).

Üç muhalefet partisine baktığımız zaman ise bu partilerin iş birliği konusunun milli bir vazife olduğuna dair görüşleri dillenmeye başlamıştır. DP ise başta Kırşehir’i yeniden il yaparak bu iş birliğine karşı bir hamle yaptı. Kırşehir yeniden il olduktan sonra Osman Bölükbaşı ise Meclis’e hakaret ettiği gerekliği ile dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklandı. İktidar saflarında 17 Temmuz’da DP İstanbul İl Başkanı olan Köprülü’nün oğlu Orhan Köprülü istifa etmiş ardından da Fuat Köprülü partiden ayrılmış ve: “*DP zihniyeti ile uyuşmak benim için imkansız olduğu cihetle DP’den çekiliyorum*” şeklinde açıklama yapmıştır.

Üç muhalefet partisi Menderes’in seçimlerin 27 Ekim’de yapılacağını açıklamasının ardından toplantılar yaparak güç birliği kurulmasıyla ilgili bir seçim stratejisi oluşturmaya çalışmıştı. Güç Birliğinin ilk toplantısı 12 Ağustos’ta Heybeliada da İnönü’nün köşkünde yapıldı. Meclis’in 2 Eylül toplantısında seçim kararı alınması üzerine bu üç parti ittifak çalışmalarına devam etmiş. 11 Eylül 1957 tarihinde ise iktidar bu ittifaka karşı Milletvekili Seçim Kanunu’nda değişikliğe gitmiş, bu değişikliklerde partilerin bütün seçim çevrelerinde tam aday listesi yapması, bir partinin diğer bir parti tarafından aday gösterilmesinin yasaklanması, ayrıca kamuoyunda Köprülü düzenlemesi şeklinde yorumlanacak bir partiden altı ay önce istifa etmiş bir kişinin başka bir partiden aday olmasına izin verilmemesi gibi hükümler mevcuttu (Resmi Gazete, 1957). Alınan bu önlemler karşısında muhalefet ya fiilen illeri bölüşecek yani partiler bütün illerde seçime giriyor görülecek ama üç partiden birine oy verilecekti. İkinci yöntem ise tek bir parti çatısı altında seçime girilecekmiş. Fakat CHP 19 Eylül 1957’de yayınladığı bir tebliğ ile iş birliği fikrinden vazgeçtiğini açıkladı (Erer, 1963).

1957 seçimleri için yapılan kampanyalarda ise CHP iktidara geldiklerinde devr-i sabık yaratacaklarını ve Menderes’ten hesap soracaklarını belirtmişlerdir. Hürriyet Partisi’nin

Balıkesir mitinginde konuşan Fuat Köprülü ise “*Bu seçim mücadelesi tek parti, tek şef sistemini canlandırmak isteyen adama karşı koca bir milletin mücadelesidir*” (Cumhuriyet Gazetesi, 1957) şeklinde halka hitap ederek Menderes’i eleştirmişti.

SONUÇ

Demokrat Parti ilk olarak 1950 yılında iktidara gelmiş ve iktidarlık dönemi 1954 yılı seçimleri sonrasında da devam etmiştir. 2 Mayıs 1954 seçimlerinde 9.095.617 seçmen oy kullanmıştır. Türkiye nüfusunun %86,6 gibi çoğunluk seçime katılım sağlamıştır.

2 Mayıs 1954 seçim sonuçlarına göre, Demokrat Parti 5.313.659 oy alarak %58,4 oy oranı ile seçimi lider bitirmiş ve TBMM koltuklarına 503 Milletvekili oturtmuştur. Demokrat Parti’den sonra ikinci parti olan Cumhuriyet Halk Partisi ise 3.193.471 oy alarak, %35.1 oy oranı ile 3 milletvekili ile meclise girmiştir. 1950 seçimlerine göre DP oylarını arttırırken, CHP oy oranını düşürmüştür. 1954-1957 yılları arasında ülkede çok fazla karışıklık olmuştur. 1954 yılında gerçekleşen Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçiminde de oy çoğunluğunu Demokrat Parti alarak 33 bin muhtar çıkarmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise 7 bin muhtar çıkarmıştır.

1954-1957 yılları arasında en büyük sorun ekonomik anlamda yaşanmıştır. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle Demokrat Parti zor durumda kalmıştır. Ekonomik sıkıntıların en önemli sebebi olumsuz hava koşulları nedeniyle tarım ürünlerinin düşmesi olmuştur. Aynı zamanda Kıbrıs Sorunu da o yıllarda yaşanan en büyük sorunlardan bir tanesidir. 22 Kasım 1955 tarihinde gerçekleştirilen grup toplantısında bakanların milletvekillerinin ve hükümetin eleştirilmesi sonucunda gensoru açılmasına karar verilmiştir. 29 Kasım tarihinde de grup toplantısı çok sert geçmiş ve tüm bakanlar çekilmişlerdir. Menderes’in istifaden başka çaresi kalmamıştır. Daha sonra yeni kabine kurmak çok kolay olmamıştır. Ardından ekonomik sıkıntılar da artarak devam etmiştir. 1957 yılı seçimlerine muhalefet partileri birlik olmaya karar verdilerse de CHP bu karardan vazgeçmiştir.

Demokrat Parti’nin 1954-57 yıllarını kapsayan ikinci iktidar dönemini özet olarak incelediğimizde; tarım ve ticaretteki hakim sınıfların siyasi temsilciliğini üstlenen DP’nin Türkiye’yi dünya içinde konumlandırmaya çalıştığı kalkınma hedefine odaklandığı ilk döneminden farklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında elverişli hale gelen dünya ekonomik şartlarının değiştiği, yaşanan ekonomik sıkıntılarla beraber siyaset üslubunu ve tarzını da değiştirmeye başlayan bir parti ve iktidar görüyoruz.

KAYNAKÇA

- Akşam Gazetesi (1955).
- Aydemir, Ş.S., (2000). *Menderes’in Dramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ayın Tarihi, <http://ayintarihi.com/> 02.05.1954.
- Barlas, M., (2000). *Türkiye’de Darbeler ve Kavgalar*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Birand, M. A., DüNDAR, C. ve Çaplı, B., (2016). *Demirkırat*. İstanbul: Can Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi (1954-1955).
- Erer, T., (1963). *On Yılın Mücadelesi*. İstanbul: Nadir Kitap.
- Eroğul, C., (2013). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Hürriyet, 28 Mart 1954.
- İstanbul Ekspres Gazetesi (1955).
- Karpat, K. H., (2015). *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2002*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Kasapsaraçoğlu, M., (ed.) (2015). *İngiliz Raporlarında Türkiye*. İstanbul: Libra Yayınları.
- Öymen, Ö., (1986). *Bir İhtilal Daha Var (1908-1980)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Resmi Gazete, 13 Eylül 1957.
- Sarol, M., (2014). *Bilinmeyen Menderes*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Tan, 2 Nisan 1956
- Toker, M., (1966). *İsmet Paşa İle 10 Yıl (1954-1957)*. İstanbul: Akis Yayınları.
- Ulus Gazetesi (1955).
- Vatan Gazetesi (1955).
- Yeni Sabah, 25 Ocak 1957.
- Zafer Gazetesi (1955-1956).
- IX. Dönem TBMM Tutanak Dergisi (1954, Temmuz).
- X. Dönem TBMM Tutanak Dergisi (1954-1956).